

Yalova Atatürk Köşkü

Yalova, antik çağın Bithynia bölgesinde, Marmara Denizi'nin güneyinde İzmit Körfezi başlangıcında Samanlı dağlarının kuzeye bakan eteklerindeki bir yerleşim merkezidir. Bizans döneminden itibaren kaplıcaları ile tanınan bölge, 19. yüzyılda yine termal yönleriyle eski şöhretine kavuşmuştu. Bu dönemde önce kısa bir süre Bursa'ya bağlı kalan Yalova, daha sonra müstakil İzmit mutasarrıflığının Karamürsel kazasına bağlı bir nahiye merkezi haline geldi. Bölge ve kaplıcaları, Birinci Dünya Savaşı'nın zorlu şartları içinde önemini kaybedecekti. Yalova, Kurtuluş Savaşı sırasında Yunan güçlerince 7 Ağustos 1920 tarihinde işgal edilmiş; birkaç kez tekrarlanan işgalden ancak 19 Temmuz 1921 günü büyük zarar göreerek kurtulmuştu.

Kurtuluş sonrasında bölgede yeniden imar faaliyetlerine girişilecekti. Şehrin yavaş yavaş gelişme sürecine girdiği bu dönemde, 1927'de belediye teşkilâtı kuruldu. Ancak Yalova'nın imarı noktasında asıl gelişme, 1929 yılında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın (Atatürk) burayı ilk ziyaretiyle başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın hem sağlık koşulları nedeniyle hem de dinlenme yeri olarak bölgeyi sevmesi, özellikle yaz aylarında burada sık sık vakit geçirmesi ve ilerleyen yıllarda, vefatına yakın dönemde hastalığı sebebiyle burada daha fazla kalmasından dolayı bölgeye ilgisinin zaman içinde giderek yoğunlaştığı görülmektedir. Sonuçta Yalova, Atatürk'ün ömrü boyunca en fazla vakit geçirdiği bölgelerden biri olmuş; şehre birçok ziyaret gerçekleştirmişti. O'nun bu ilgisinin yansıması olacak şekilde bölgede çok yönlü bir yapılanma kendini göstermiştir; öyle ki adeta Yalova yazlık başkent statüsü kazanırken Mustafa Kemal Paşa da şehrin ikinci kurucusu durumuna gelmiştir.

19 Ağustos 1929'da Şükrü Kaya, Tefvik, Rüsuhi, Kılıç Ali, Recep Zühtü beylerle birlikte Yalova'yı ziyaret eden Mustafa Kemal Paşa, kaplıcaları gezerek burada öngörülen büyük imar çalışmalarına yönelik direktifler vermişti. Yalova ile daha önce herhangi bir ilgisi bulunmamasına ve henüz ilk gelişi olmasına rağmen bölge hakkındaki bilgileri dikkat çekmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın ilk gezileri ve talimatlarıyla başlayan sürecin ürünü olarak kısa zamanda kaplıcaların çehresi değiştirilerek halka açık Avrupaî kaplıcalar görüntüsüne kavuşturulacaktı. Deniz Yolları İdaresi (Seyr-i Sefain İdaresi), bölgedeki yapılanmayı gerçekleştirmekle görevlendirilmişti. Kaplıcaların işletmesini de devralan Deniz Yolları İdaresi, kaplıcaları tesisleştirme sürecinde başta yollar olmak üzere alt yapı çalışmalarına yönelmiş ve Yalova'ya günlük vapur seferleri düzenlemişti. Bunların dışında telefon ve telsiz bağlantısının sağlanmasına yönelik çalışmalara girişilmişti. Bölgedeki çalışmalar, sahilde plaj ve gazino gibi tesislerin kurulmasına kadar uzanmıştı. Bu arada sıtma ile mücadeleye gidilerek gerekli alanların kurutulmaları ihmal edilmemişti. Aynı dönemde kurulan Baltacı Çiftliği ile Millet Çiftliği yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin üretim modelleri içinde önemli örnekler halini alacaklardı. Nihayet biraz bu yapılanmanın düzeni, hızı ve etkinliğini de belirleyecek şekilde Mustafa Kemal Paşa'nın isteği çerçevesinde Yalova 2 Aralık 1929 tarihinde çıkan bir kanunla İstanbul iline bağlı bir kaza merkezi konumuna yükseltilmiş; aynı dönemde polis teşkilatı da kurulmuştu.

Yalova'daki yapılanmanın odak noktaları arasında -Mustafa Kemal Paşa'nın Yalova'yı ilk ziyaretlerinde kaldığı geçici mekanlar ile kaplıcaları kullanırken kendisine tahsis edilen alanlar bir kenara bırakılırsa- Atatürk Köşkleri ile Yürüyen Köşk gibi artık tarihi değer kazanmış binalar belirgin bir yer tutmaktadır. Zaten bu yapılar, Cumhuriyet'in ilk yıllarının bazı önemli gelişmelerine de sahne olmuşlardı.

Atatürk Köşkü, aslında Atatürk Köşkleri bütünlüğü içinde Genel Sekreterlik Binası ve Yaverlik Köşkü ile birlikte üç binalık bir kompleks iken Yürüyen Köşk ise daha çok sahil ünitesi niteliğinde bir yapı şeklinde değerlendirilebilir.

Yalova'nın 12 km güneyinde bulunan Atatürk Köşkü'nün inşası ve yapılacağı yerle ilgili kararlar, 1929 yılı sonlarında verilmişti. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Yalova'daki yapılanma çalışmalarının hızla sürdüğü günlerde, 10 Aralık 1929 tarihinde yanında Şükrü Kaya, Kılıç Ali, Cavit ve Sadullah Bey gibi isimler bulunduğu halde köşkün yapılacağı yere gidip incelemeler yapmış ve imar planını inceleyerek isteklerini belirtmişti. 1930 Nisan başlarında köşkün planlarının İstanbul Belediyesi Fen İşleri'nce (Şehremaneti Heyet-i Fenniyesi) yapıldığı haberleri basına yansımıştı. Yine aynı dönemde Deniz Yolları İdaresi'nce başlatılan inşaatın İstanbul'daki yetkililer tarafından yakından takip edildiği haberleri de gazetelerden izlenebilmektedir. Köşkün inşaatı 1930 Haziran ayında tamamlanmış ve köşkün döşenmesi için harekete geçilmişti. Arşiv belgelerinden de anlaşılacağı üzere köşkün eşyalarının bir kısmı Milli Saraylar Müdüriyeti tarafından gönderilirken bazılarının satın alınması kararlaştırılmıştı.

<https://www.kulturportali.gov.tr/>

Bina kargir olarak arazinin eğimiyle uyumlu dikdörtgen görünüşlü bir plana göre inşa edilmiştir. İki tam kat ve bir çatı katına sahip yapının giriş kısmının sağ köşesi içeriye doğru geniş açıyla kapatılmış ve bu köşe yumuşatılarak dikdörtgen planın uzun kenarı meydana getirilmiştir. Bu bölümde iki kat boyunca yükselen ince dikdörtgen çift pencere, dönemin İstanbul konutlarında karşılaşılan Art-Deco akımının bir yansıması olarak görülmektedir.

Köşk, bir bölümü içeriye açılımı olan ve servis yapmaya uygun şekilde düzenlenmiş mutfakların bulunduğu bir bodrum katına sahiptir. Burada arazinin eğimine uygun olarak binanın giriş cephesinin karşısında yer alan bölümün bodrum katını oluşturan düzeyde servis pencereleri vardır. Altı basamakla yükseltilmiş bir girişi olan yapıda birinci katta önce bir giriş mekanı bulunmaktadır. Bu girişten Şeref Salonu'na, oradan da iki kapıyla toplantı ve yemek salonuna geçilmektedir. Bu salon, binanın Atatürk'ün yemekli toplantılarının yapıldığı bölümdür. Salon bir kapıyla öğle yemeklerinin yenildiği terasa açılmaktadır. Terastan, toplantı ve yemek salonundan birer kapıyla girilen küçük bir çalışma odası binanın sağ tarafında konumlandırılmıştır. Buradaki bir oda kadın hizmetliler tarafından yatak odası olarak kullanılmaktaydı. Bu odanın yanında bir tuvalet ve küçük bir teras açıklığı yer almaktadır. Bu odalar, yapının girişine doğru açılan bir koridorla birleşmektedir. Üst kata çıkılan merdivense girişin sağındaki yumuşatılmış cephenin iç kısmında, adeta bir köşe kulesi olarak tasarlandığı düşünülebilecek bu bölümde sekizgen bir sahanlığa çıkmaktadır. Bu sahanlıkla kadın hizmetlilerin odalarının bulunduğu koridor arasında kalan yatay olarak düzenlenmiş koridorda, biri yatak odası, öteki oturma odası görünümünde iki oda ile bir banyo bulunmaktadır. Bu oda Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım tarafından kullanılmıştı.

Binanın ikinci katı, birinci katı gibi orta salona açılan odalar biçiminde düzenlenmiştir. Orta salonda günümüzde lake oturma takımı bulunmaktadır. Bu salon bir kapıyla, giriş bölümünün üstündeki kahvaltılarının yapıldığı Çinili Balkon'a

açılmaktadır. Orta salonun çevresini “U” biçiminde bir koridor dolaşmaktadır. Çinili Balkon’un sağında bir banyo bulunmaktadır. Hem banyodan hem de koridordan geçilerek ulaşılan ve bir balkona açılan bir yatak odasına ulaşılmaktadır. Bu oda, Prof. Afet İnan’a ayrılmıştı. Buradan birbirine geçişli iki dinlenme odasına girilmektedir ki bu odaların Atatürk tarafından kullanıldığı tahmin edilmektedir. Dinlenme odalarının sonuncusu, koridora da bir kapıyla açılan Atatürk’ün Çalışma Odası’na açılmaktadır. Bu oda, Atatürk’ün yatak odasıyla bağlantılıdır. Her iki odanın önünde “L” biçimli bir balkon bulunmaktadır. Yatak odasının açıldığı banyo, dönemin özelliklerini taşıyan armatürlere sahiptir.

Orta salonun sağ yanında kalan bölüm, misafirlere ayrılan odalarını kapsamaktadır. Banyonun yanındaki ilk oda, misafir yatak odasıdır. Bu oda ve Atatürk’ün banyosu, içeriye çekilmiş bir balkona çıkmaktadır. Koridorun üstünde bulunan yan yana iki yatak odasından soldaki Atatürk’ün manevi kızı Sabiha Gökçen’e, sağdaki Zehra Hanım’a aittir. Bu odanın bitişiğinde bir banyo ve hizmetlilere ait bir oda yer almaktadır.

İç dekorasyonu ve mobilyalarının büyük bir bölümü Milli Saraylar İdaresi kanalıyla İstanbul saraylarından getirtilen Yalova Atatürk Köşkü, ilerleyen yıllarda gerekli bakım ve onarımı yapılarak sahip olduğu tarihsel ve çevresel değerlerle müze olarak halka açılmıştır. Köşk, Cumhuriyet’in ilk yıllarının mimarlık yaklaşımını, 19. yüzyıl saray mobilyasıyla kaynaştıran yapılardan biri durumundadır.

Üçlü kompleks içindeki Yaverlik Köşkü ise dikdörtgen planlı iki tam bir çatı katına sahip; birinci katı kagir, üst katları ahşap bir binadır. Köşkün plan ve süslemelerinden hareketle 19. yüzyılın son yıllarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Yaverlik Köşkü, Cumhuriyet’ten sonra Mustafa Kemal Paşa tarafından onartılmış ve Atatürk Köşkü inşa edilinceye kadar Yalova’yı ilk ziyaretlerinde bizzat kendisi tarafından kullanılmıştır. Nitekim 1929 Eylül başında basında da altı odalı zarif bir köşkte çalışma odası, dinlenme salonu ve bir banyo hazırlandığı değerlendirilmiştir. Burası sonra yaverlerle Atatürk’ün yakın arkadaşlarını ağırlamıştır.

Bodrum katındaki kalıntılar eski bir havuza ait olduğunu düşündürmektedir. Birinci katında dışarıya taşkın ahşap balkon, ikinci katındaysa cepheye karakteristik özellik kazandıran ahşap kolonların taşıdığı veranda bulunmaktadır. Saçaklı dik çatı, çatı katı penceresinin bulunduğu üçgen alınlık, üst dış cephe ve ikinci kattaki verandayı taşıyan kolonların başlıkları, süsleme özellikleri Art Nouveau üslubunu taşımaktadır. Böyle yönleriyle İstanbul adalarındaki köşkle büyük benzerlik göstermektedir.

Genel Sekreterlik Binası, muhtemelen Cumhuriyet’in ilk yıllarında yapılmıştır.

Bu üçlü bina kompleksinin dışında Mustafa Kemal Paşa’nın direktifleri doğrultusunda Yalova Millet Çiftliği’nde deniz kıyısında bir köşk/ev yaptırılmıştır. Nuri Ulusu’nun aktarımıyla yine ilk kez Mustafa Kemal Paşa’nın dile getirdiği ad ile Yürüyen Köşk olarak tanınacak bu binanın hikayesi, O’nun 21 Ağustos 1929 tarihli Bursa seyahatine dayanmaktadır. “Ağaç dini.. Bir din ki ibadeti ağaç dikmek olsa!” düşüncesiyle doğa ve yeşile yaklaşımını çeşitli kereler açığa vuran Mustafa Kemal Paşa, bu yolculuğu sırasında Ertuğrul yatı Yalova iskelesinden ayrılırken Millet Çiftliği sahilindeki ulu çınar ağacını görmüş ve yanında bir köşk yapılmasını istemişti. 13 Eylül 1929 tarihli bazı gazetelerdeki Gazi’nin Yalova’da Millet Çiftliği’nde inşa edilen köşkünün tamamlandığı haberleri bu köşk ile ilgili olmalıdır. Zaten bundan hareketle çeşitli kaynaklarda “Ağaçlara dokunmadan” inşa edilmesi istenen köşkün 22 günde yapıldığı belirtilmektedir. Bununla birlikte muhtemelen 1930 yaz başlarında yani köşkün henüz kullanılmaya başlandığı dönemde çınar ağacının dalının binaya zarar vermesinden yola çıkılarak ağacın dallarının kesilmesi yerine Mustafa Kemal Paşa’nın ifadesiyle bahçedeki çınar ağacının “ızdıraptan kurtarılma” hikayesini ortaya çıkaracak şekilde yeni inşa edilen köşkün yerinin

değiştirilmesine karar verilmişti. Kararın ardından işlemi gerçekleştirmek üzere İstanbul Belediyesi Fen İşleri harekete geçirilmiş; Fen İşleri Yollar ve Köprüler Şubesi sorumluluğu üstlenmişti.

<http://www.yalova.gov.tr/>

Uzun bir inceleme ve hazırlık sürecinden sonra İstanbul Belediyesi Fen İşleri mühendislerinden Başmühendis Ali Galip (Alnar) uzmanların bulunduğu bir ekiple 8 Ağustos 1930 tarihinde köşkü kaydırma çalışmalarına başlamış; binanın temeli açılarak İstanbul'dan getirtilen tramvay rayları, bina temeline yerleştirilerek yapı bu kızak üzerine oturtulmuştu. Basında da bazı resimleri yayımlanan bu uygulama yapının ön bölümünde bulunan betonarme teras kısmının (toplantı salonu olarak kullanılan üç tarafı camlarla kaplı kısım) da kaydırılmasıyla birkaç gün içinde tamamlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın gözetimindeki bu uygulama, kardeşi Makbule Hanım (Atadan), İstanbul Valisi Muhittin (Üstündağ), Belediye Fen İşleri Müdürü Yusuf Ziya (Erdem) beyler ve Yunus Nadi gibi isimlerin şahitliğinde gerçekleşmiş; nihayet bina 4.80 m doğu yönünde kaydırılmıştı. Bu köşk, Mustafa Kemal'in ikameti için Yalova'da düzenlenen üçüncü ev olacaktı.

<http://www.yalova.gov.tr/>

Köşk iki katlı, dörtgen plana sahip ve karkas bir yapı durumundadır. Giriş katında küçük bir çay ocağı, küçük bir oturma odası ve üç cephesi kristal camlarla kaplı toplantı salonu ile tuvalet ve duş bulunmaktadır. Ahşap merdivenle çıkılan ikinci kat, dinlenme odası ile küçük yatak odası ve tuvalet ile banyodan oluşmuştur. Binaya Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile mutfak yapılmamıştır. İki katlı ahşap bölümün üstü Marsilya tipi kiremitle örtülü oturtma çatıyla kaplıdır. Dörtgen planlı ve iki katlı restorasyon görmüş bina müze olarak halka hizmet vermektedir.

<http://www.yalova.gov.tr/>

Mustafa Kemal Paşa'nın istek ve gözetimindeki köşkü kaydırma işlemi, dönemin Türk mühendislerinin bilgi, teknoloji, birikim ve yeteneklerinin göstergesiydi. Daha da önemlisi; ortalama üç çeyrek yüzyıl sonra daha yeni şekillenerek geleceğe çevre, doğa koruma kültür ve bilincinin, o dönemdeki ileri bir örneği idi. Üstelik bu yer değiştirme Mustafa Kemal Atatürk'ün doğa ve ağaç sevgisini göstermekle birlikte 1923'ten hareketle bir varoluş savaşından son derece olumsuz şartlar içinde verilen mücadele ile adeta dirilişe geçen yeni ülkenin yedi yılda geldiği noktanın hem bilinç hem birikim hem de geleceğe yönelik potansiyeli açısından bir semboldür. İlerleyen yıllarda da böyle değerlendirildiğinden 21. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanan süreçte köşkün kaydırılması gibi bir uygulama Atatürk'ün doğa ve yeşile olan ilgisini de vurgulayacak şekilde özellikle çocuklarla gençlere yönelik kitaplarda örnek bir olay ve hatta bir model olarak kullanılmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki o dönemde, bu tarihi uygulamanın pek önemi değerlendirilemediği gibi yine Cumhuriyet tarihinin önemli gelişmelerinden olan çok partili hayata ikinci kez geçiş çabasının; özetle Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluş sürecinin gölgesinde kalmıştı.

Yer, mekanlar, kişiler ve olaylar düzleminde ele alındığında erken Cumhuriyet döneminde, Yalova'nın sayfiye özelliklerini pekiştiren doğal güzellik gibi yönleriyle sağlık açısından Atatürk'ün öncelik verdiği kaplıcaları bölgenin gelişiminin önünü açmıştı. Burada Atatürk'ün ikamet ettiği köşkler (ve dolayısıyla Yalova) Atatürk'ün hayatında işgal ettiği konuma bağlı şekilde bir yandan erken Cumhuriyet döneminin belirleyici, önemli olaylarına sahne; acısıyla tatlıyla çeşitli hatıralara platform oluşturmuşlardı. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin ileri gelenleriyle yapılan çeşitli toplantılar bir kenara bırakılırsa Türk Tarihi-Türk Tarihine Giriş çalışmasının ilk tartışmalarının başlatılması, tarih, dil ve kültür üzerine çalışmalar, Tahran Büyükelçiliği'ne atanan Hüsrev (Gerede) Bey'in kabul edilmesi, Serbest Cumhuriyet Fırkası'yla çok partili hayat denemesi sürecine girilmesi, çeşitli yabancı temsilci (SSCB, İtalya, ABD, Almanya ve Fransa büyükelçileri) ve misafirlerin (ABD'li pilotlar, Fransız arkeolog Delaport gibi) ağırlanması, İsmet İnönü ile Dizbağı Nişanı Tartışması, Atatürk'ün hastalığının teşhisi ilk akla gelenler olarak sıralanabilir. Diğer yandan, Yürüyen Köşk özelinde gelecek nesiller için başta 20. yüzyıl sonlarında ağırlık kazanacak çevre bilinci olmak üzere bu yüzyılın başlarından örnek alınacak bir uygulamayı ifade etmektedir.

Eminalp MALKOÇ

KAYNAKÇA

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi.

Resmî İnternet Siteleri.

Sürelî Yayınlar (Akşam, Cumhuriyet, Vakit).

Kitap ve Makaleler

AKYOL, Ahmet, **Atatürk'ün Kenti Yalova**, Yalova Belediyesi, Yalova 2006.

Atatürk'ün Yanı Başında, Çankaya Köşkü Kütüphanecisi Nuri Ulusu'nun Hatırları, Der. Mustafa Kemal Ulusu, Doğan Kitap, İstanbul 2008.

ÇAĞLAR, Haluk, **Atatürk'ün İstanbul'daki Faaliyetlerinin Türk Basınındaki Yansımaları (1 Temmuz 1927-10 Kasım 1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2017.

DURAK, Gökhan, "Mustafa Kemal'in 1929 Yılında Gerçekleşen Yalova Ziyaretlerinin Yalova'nın İmarındaki Önemi", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S 2/7, Aralık 2014, s.370-384.

KOCATÜRK, Utkan, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2007.

ÖKTE, Ertuğrul Zekai, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri, Cilt 1 (1922-1931)**, Tarihi Araştırmalar Vakfı İstanbul Araştırma Merkezi, İstanbul 2000.

ÖNDER, Mehmet, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998.

TUNCEL, Metin, "Yalova", **TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, 43. Cilt, İstanbul 2013, s.306-308.

Yalova Atatürk Köşkleri, TBMM Millî Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul 1993.

Yürüyen Köşk, Haz. Özlem Salman Günalp, Yalova Belediyesi Yayını, İstanbul 2015.

Yürüyen Köşk-68 Yıllık Çevre Abidesi, Haz. Nelka İnanç, Aycan Sargın, Mücahit Aksakallı, T.C. Çevre Bakanlığı Yayını, Ankara 1998.

21/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yalova-ataturk-kosku/?pdf=3267> adresinden erişilmiştir